

ԿԷ. — ՏԵՆՆ (էջ 278).

Նախ զայս ևս «անծանօթ և անսոյգ բառ» կը կոչէ. «յետոյ՝ «թուի... նշանակէ պիղծ, անմաքուր», և հուսկ՝ ըստ տաւ տամսելով՝ կրնայ ըլլալ, կ'ըսէ, «Տեսան»։ Ասոր վրայ գրելն անգամ աւելորդ էր։ Այսպէս Տեսան բառն է, որուն պատիւը մոռցուած է, և ուրիշ ոչինչ։

ԿԸ. — ՅՄԱՆԻՒԼ (էջ 279).

Կ'ուզէր առ ալ Հայկազեանի մէջ մտած ըլլար. բայց արարերէն բառ է այս, Հայկազեանը հայերենի համար շինուած է։

ԿԹ. Քաղոց (էջ 281).

Քառիս նկատմամբ երկար տեսութիւններ կ'ընէ որ կրնան ճիշտ ըլլալ, սակայն մեր Քաղոց (Դեկտեմբեր) ամսոյն ծագումը, ինչպէս դիտուած է արդէն ուրիշներէ, հետեւեալն է, որովհետեւ արեւն այս ամսուան մէջ ի քաղն կը մտնէ։

Հ. — Օրսց (էջ 283).

«Թերեւս որայ բառն է, կ'ըսէ, հոմանիշ պարուզ բառին»։ Այո, որայ բառն է, բայց ո՛չ հոմանիշ պարուզին, այլ փոխաբերաբար՝ նմանութեամբ գործածուած, նշանակելու համար արդիւնքը, պարուզը։ Յովնանի վրայ է խօսքը, որուն քարու զովթիւնը իր սերմ կը նկատուի, և նինուէացոց դարձը, ապաշխարութիւնը իբրեւ հունձը, օրայ, և արդիւնք այն սերման։

Այս համեստ դիտողութիւնները վերջացնելու, կ'ուզեմ ըսել որ նպատակս եղած է միայն ցոյց տալ թէ «Հայերէն նոր բառեր»ու երկու հատորիկներուն մէջ նոր կոչուելու հազիւ 70-80 բառեր ըլլան։ Տեսցածները կամ սովորական բարդութիւններ են, կամ օտարալեզու են՝ հայերէնի հետ բարդուած, կամ անհմուտ գրողի ու օրինակողի տգիտութեան արդիւնք, և հուսկ՝ կամ սխալ մեկնուած ու լուսաբանուած են։ Կը յուսամ թէ այսու նպատած կ'ըլլամ՝ գոնէ մասամբ, մեր մասնագործութեամբ զբաղողներու ձեռնարկին՝ լեզուական հարցին մէջ։

Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆՔ

Ա. — Հայկական ճարտարապետութեան ուսումնասիրութիւնը, կարելի է առել, որ դարձել է օրուան հարցերից մէկը. որով ամէն ոք եթէ ցանկալ անոր բարեյայտող լուծումին, պարտի իւր հետազոտութիւնները, իւր գրչի լուծման արկանել նժարի այն թտալը, յորում ձեռնհասօրէն կը մրցին ի նպաստ հայութեան դատին, բանաբոլոր ճարտարապետ և մասնագէտներ, ինչպիսիք են Յ. Սարգիսովսկին և Թ. Թորամանեան։ Հարկ չկայ անպատճառ մասնագէտ լինել ճարտարապետական արուեստին քննական ասպարէզի վրայ, այլ հարկաւոր է ունենալ գեղարուեստին ըմբռնում, գիտող աչք, և համեմատական սրամտութիւն։ Աստի երբ

կը ճամբաւորէին ճարտարապետութեան դատաստանին յանձնել մեր փաստաբանաց հետազոտութիւնները, անձնական տեսութիւնները, յաւակնութիւն չունինք հեղինակաւոր վճիռ մը արձակելու, այլ լոկ համեստ սիրողի անդրադարձութիւնք են, որ հայրենասիրական զգացումներէ յորդորուած, յոյս կը տածենք հրապարակի վրայ դնելով, ձեռնհասից և կարողազունից տալ պատճառ անգրագոյնս մտածելու և հասնելու աղբիւրներու խորը, յորմէ նախնական դարերէն կը բխի ինքնուրոյն և բնիկ հողի վրայ Հայկական կոչուած ճարտարապետութիւնը։

Եթէ Հին ուղիով գնացողներէն խոստրինք երբեմն մեր հետազոտութեանց ժամանակ,

գուցե նկատողներ լինին որ մենք երևակայութեան աւելի ոյժ տուած ենք, քան այսպէս ասած դրական փաստերուն: Ընթերցողն ապահով լինի որ նպատակն աչքէ չի վրիպիր, ուստի. եթէ լաւ մտածուի հէնց դա է այն միակ ճանապարհը, որ պիտի օգնէ, որպէս կարծեմ, գործնական արդիւնքի մը յանգեալու: Այսպէս Ժիւլ Վէրն, երբ գրում էր իւր կշռադատ երևակայական վէպերն, նա ուշ դրած չէր միայն զբաղեցնել և գուարճացնել իւր ընթերցողներու միտքը, այլ կը կամենար զարթեցնել, հետաքրքրել սրամիտները, ձեռք զարնելու, փորձելու իւր գործները վերածելու, գործնական կենսքին յարմարեցնելու. նա հաւատացած էր որ իւր մտացածին ընդոժիւնայ և օգտչու նաւերն իրականութիւն պիտի ստանային, և սորա սփ ազգէին ատլանդեական շանձակներուն և կռակուող հաստամազիլ արծիւներուն: Արդ երբ մի քանի օրեր յառաջ գերի վեր ծովերու լուղակներուն և թևատարած սաւառնող լերանց արձաններուն, խիզախն լինդերիկ, իւր հաստարուն և վարազաթիւ «Ալեն Լուի» սաւառնակով առկախեալ երկնի և երկրի միջև, խոյսալու մի թռիչքով և կապեց զԱմերիկա Եւրոպայի հետ, յայնժամ Ժիւլ Վէրնի վառ երևակայութեան յաղթանակն կանգնեցաւ: Շատ մը երևակայութիւններ՝ երանելեաց աշխարհ կը վտարուին, հասկացող և գործադրող չգտնուելուն համար:

Բ. — Քրիստոնէական ճարտարապետութեան վրայ խօսած ժամանակ, պէտք է մտածել որ նորա ճարտարապետն եղած է կրօնքի հիմնադիրն Քրիստոս, որ «ամենեւցուն ճարտարապետն է» և ինքն ուսուցչեր է Սողոմոնին կանգնել Միակ Աստուածութեան առաջին տաճարը: Քրիստոս վճռականօրէն ասաց, օր պիտի գայ որ ոչ Նրու սաղմէ և ոչ Սամարիա իւր հետևողներուն աղօթատեղի պիտի լինին: Սողոմոնի շինած տաճարը ճեթանոս գաղափարի ծնունդ էր, հոգեկան բաւականութիւն չէր կարող տալ ճշմարիտ հաստատացելոյն: Չօրարարելի տաճարը չունէր առաջնոյն ճոխութիւնն և գեղեցկութիւնը, թերեւ Բաբելոնի ազգեցութեան տակ շինուած, քառակուսի անտաք քարերով և տափարակ փայտեայ ծածքով: Անհրապոյր է Յիսուսի ճաշակին, և չի յիշեր որ մի օր աղօթած լինի հոն, թէ և Սողոմոնի կոյուած սրահին մէջ բազմիցս քարու գած և թափած է հրէից հոգիքն: Յիսուս կը

սիրէր բացօթեայ անապատներու մէջ, բլուրներու վրայ աղօթել: Երկինք գմբեթաւորեալ կը հանգչի երկրի վրայ: Վերեւ աթոռն է, ներքև պատուանդան, հոն աւելի մօտ կը զգայ Սլաւոնոյ՝ որ իւր Հայրն է, և անհկից կ'իջնէ արև ու անձրէ շնորհաց՝ արաքայութեան որդիներու վրայ: Յիսուս հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրագուններ կը փնտռէ և կ'ուզէ որ իրեն նուիրուած աղօթատեղին նմանութիւն լինի բնութեան, բաժրածեղուն գմբեթարդ, ոսկից արևի ճառագայթներն մանեն և լուսաւորեն ներսը, և շատ է իր աշակերտներուն, ինչպէս Հրէից, «այլ ոչ եթէ բարձրեալն ի ձեռագործ տաճարս բնակէ»: Այլ անոր հակառակն. «Շինեալ զտուն իմ տուն վայելուչ, բնակել ի նմա նորոգութեամբ»: Հոգւով և ճշմարտութեամբ: Մանաւանդ Քրիստոսի Համբարձմանէն յետոյ ստիպողական և պարտաւորեցուցիչ եղաւ քրիստոնէից պինու յերկինս, և կապոյտ կամարին մէջ հետազօտել անոր գնալու հետքը յերկինս ի վեր: Աւագեալք և հաւատացեալք շմոռացան երկու հրեշտակների պատգամն. «Այս Յիսուս որ վերացան ի ձեռն յերկինս, սոյնպէս եկեացէ, զոր օրինակ տեսէք զնա երթալ յերկինս»:

Աւետարանը իւր արեւածագէն հակայական նուաճումներ ձեռք բերաւ Քրիստոսի երկնաւոր թագաւորութեան համար. Բեթղեհէ մի այրէն՝ մտաւ ձեմելու կայսերական սրահներու մէջ, խաչը Պողոթնայէն անցաւ Կապիտոլինի գագաթի վրայ: Արեւը ողջոյն աւետարանական բանն ընկալաւ խնդուութեամբ, և արդիւնքով լցուց զերկիր. իսկ Արեւմուտք, յաւիտեանական քաղաքն, երեք հարիւր տարի ատեց զքրիստոնէութիւնն, և շմառ Յիսուսի քաղցր լուծի տակ:

Գ. — Հօտմ, ըստ Վիրգիլեան առածին, ըմբոստները նուաճելէն վերջ, յաղթուածներուն խնայելով, ներողամիտ կը գտնուէր մանաւանդ անոնց կրօնական պայտամունքին հանդէպ, որովհետեւ այն սպառնալիք մը չէր Հանրապետութեան հաստատութեան և ապահովութեան համար: Ուստի երբ առաջին դարուն իսկ Արեւելքի մէջ չառաւ կազմակերպած հասարակութիւն մը, Հռոմ մի իշխանաւորներն անտարբեր աչքով կը նայէին նոր երեւոյթին վրայ: Թէպէտ պաշտօնական ոչ մի ձև չունէր, այլ թոյլաւորուած էր իբրև աղանձ մը որ տակաւին

Ֆրասակար չէր և ոչ արգելք պետական տիրող կրօնքին և կայսրաց պաշտամունքին:

Մեզի համար մեծ բախտաւորութիւն է այսօր կարգաւ և ուսումնասիրել, Պօղոս Առաքելոյ դէմ՝ Հրէից յարուցած հայածանքներու պատմութիւնը, յորում ոչ միայն կը հաստատենք քրիստոնէական հասարակութեան ոյժն և շինակութիւնն, այլև կը կը հետաքրքրեն զմեզ իրենց ժողովարանները, ուր կը հաւաքուէին իրենց կրօնական պաշտամունքը կատարելու, և հարկ է փոքր ի շատէ հշդել, որպէս զի եկեղեցական ճարտարապետութեան ծնունդն և ծաղուծն ըստ ազգութի:

Հռոմէական օրէնքի հոգեբանութիւնը հասկանալու համար, լինի գաւառների մէջ կամ քաղաքներում, դիտելու է պաշտօնէից կամ դատաւորներու վարմունքն, երբ Առաքելոյ դէմ եղած ամբաստանութիւնը կը հասնին անոնց աստեանն: Հրէայք չկարենալով դիմադրել նոր յեղափոխականի անդիմադրելի յորձանքին, նոքա զիս իշխանութեան և պետութեան կը մատենեն իբրև խռովարար և հակառակ իշխանութեան և այլն: «Իւ իբրև մերձ էր Պաւստոս բանալ զգերան իւր, ասէ Գաղղիոյն ցՀրէայսն. իթէ էր ինչ անիրաւ յոռիքն կամ խարդախոռիքն յարեաց, ով Հրէայք ի դէպ էր ինձ անաւ ձեզ: Ապա եթէ խնդիրք ինչ են վասն բանի և անուսնց օրինաց ձերոց՝ տեսնք ձեզէն, քանզի դատաւոր այգալիս իրաց չկամիմ լինել»: Պօղոս Առաքել իբրև Հռոմայ քաղաքացի բողոքելով առ կայսրն, կարողացաւ չափաւոր ազատութեամբ երկու տարի ապրիլ և քարոզել զՔրիստոս Հռոմի մէջ, մինչև ներկայացաւ Ներոնի աստեանն, և արգարացաւ որովհետև ոչ չարութիւն, ոչ անիրաւութիւն գործած էր, այլ Քրիստոսի յարութիւնը քարոզած էր, վասն որոյ և Ներոն չկամեցաւ «դատաւոր այնպիսի իրաց լինել» և անպարտ արձակուեցաւ: Աստի կարելի է հասկանալ յետին ժամանակի հայածանքների հոգեբանութիւնը, որ քրիստոնէից թշնամիք անձնական վրէժխնդրութիւն լուծելու համար, կամ ընդէջ յափշտակութեան համար, իբրև չարագործ և դաւաճան պետութեան կ'ամբաստանէին զիրենք, և ոչ թէ կրօնը իկամ հաւատքի խնդրոց համար: Աստի առաջին դարուն իսկ, ի ներկայութեան առաջնոց գաւառներու մէջ քրիստոնէայք

հանգիստ կերպով կարողացան կազմակերպուիլ և դարգանալ, ունեցան իրենց աղօթատեղիներն կամ ի մի վայր ժողովելու սրահներ: Պօղոս և Բառնաբաս տարի մը քարոզութեան վերջ Սնտիոքայ մէջ կազմեցին Հիթանոսաց առաջին՝ մայրն ամենայն Եկեղեցիներուն և հոն քաղաքական հանգամանքով աշակերտներուն տուին պաշտօնական և դաւանաբանական ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ անունը՝:

Դ. — Սնտիոքայ մէջ ուրեմն առաջին անգամ՝ նազովրեցոյ Հետեոյներ կոչուեցան քրիստոնէայք, որոնք ամէն օր մի տեղ կը հաւաքուէին, ժողովաբար բազում, յսել րանին քարոզութիւնը: Սա մի առանձնականի տունէ աւելի եղած է, մի հասարակաց շինութիւն. և այնպիսի շինութիւն՝ որ ամենայն կերպով կը համապատասխանէր կրօնական պաշտամանն և հաւատացելոց դասակարգին. ուրեմն դա համարելու ենք առաջին եկեղեցին, և յոյժ ցանկալի եթէ կարելի ինչէր քիտնալ անոր ճարտարապետութիւնը: Ոչ սա է միայն, այլ և Գործք Առաքելոցի մէջ շարունակ կը յիշուին ժողովարաններ, ուր Պօղոս մի տարիով երկուսով զօր ու գիշեր քարոզեր սովորեցուցեր է նորագործներուն Քրիստոսի հաւաքը, ուր քրիստոնէութիւնն սկսած էր ապրիլ իւր ընադրոյժ կեանքով: Այս ժողովարաններէն կամ եկեղեցիներէն մէկն յայտնէ յիշուած է Տրովպայ քաղաքի մէջ եղած Տիւրանայ՝ երկյարկանի վերնատունը, ուր Պօղոս հաւաքեր էր թէ՛ քարոզութեան և թէ՛ պատարագի խորհուրդին համար. «ժողովեալ էաք բեկանել զհացն»: Այս տունը ունեցած է կամ յարմարեւած են յարմար բաժանմունքներ, տեղաւորելու զանազան գաւառացիներ հաւաքուեցան հաւատացեալներն Տիւրքիկոս երիտասարդն, որ քունը տարած, երրորդ գատիկունէն վար կ'իյնայ, անշուշտ երեսիսից դասակարգին կը պատկանէր և պիտի յմօտնարար Ս. Հարողութեան: Այս պատմուածքի վրայ կարելի է կազմել նախնական եկեղեցւոյ ձևը, որ'ինչ ալլինի, միշտ Հիթանոսական տիպար մը կը կրէ: Միշտ կը թուի թէ Տիւրանայ սրահն եղած է Հռոմի Մեկենասի տան միջի թէսերոնի նման մի շինութիւն, ուր բաց ի բեմէն և հրաւիրելոց աստիճանաւոր նստարաններէն, ունեցած է անշուշտ մէկ կամ երկու յարկանի

1. Իւ է ի Տրովպոս Բառնաբաս ինչդիւ զՍօղոս, և գաւալ զնա՝ ան. յԱնտիոք, Իւ էզև նոցա զանի ողջն ժողովել յեկեղեցին և ուսուցանել ժողովուրդ բազում, և անուանել նախ Սնտիոք զաւելիքտան Քրիստոնէայս: Գործք. Գլ. ԺԱ. 25, 26:

2. Ս. Ստեփանոս քարկոծումէն զբեթ անմիջապէս յետոյ:

3. Տիւրան անուն է հայկական. մի այլ համանուն՝ մեծ զրադէս եղած է Լուկուլլոսի և Կիկերոնի բարեկամ:

վերնատուններ, ուր երկսեռ երիտասարդու-
թիւնը կը հաւաքուէր:

Դոյնպէս Ս. Պետրոս Կոնստիտիսի տան
մէջ ափ յափոյ կը յարմարցնէ Մկրտութեան
և Գոհութեան արօթքի վայրը: Ինչպիսիք
էր այդ միջավայրը, արտաքին պատմու-
թիւնը կը հնչաւացնէ անոր դառափարը.
հարուստ եղբայրներու տներէն մէկն կը
դրուէր հաւատացելոց տրամադրութեան
տակ. այդ տներն ունէին մեծ դահլիճներ
(aula) այգիների կողմակի սրահակներով,
և հնչու էր առժամանակեայ հաղորով կամ
կապերտներով բաժանել և մեծ յարմարու-
թիւն կ'ընծայէին քահանայի՝ կատարելու
անխափան սուրբ արարողութիւնները:

Ե. — Մակայն իրաց այս վիճակը Եր-
կորդ դարու կէսերէն մինչև Երրորդի վեր-
ջերը գրեթէ կերպարանափոխ կը լինի: Վասն
զի դեռ Օգոստոս կայսեր ժամանակէն, հռո-
մէական ներգաղմտութիւնը, և քիչ մ'աւելի
քաղաքականութիւնն՝ շահելու Արևելեան
գաւառները, թոյլ տուած էին որ փոխգա-
կան, ասորական և եգիպտական աստուածու-
թիւններ ունենան սեփական տաճարներ՝
պարսպէն ներս յինուած, և Հռոմի քաղաքա-
ցիներէն շատ հետևողներ ունէին. աստուած և
արհամարուած Հրէաներն անգամ ունէին
իրենց ժողովարանը յայնկոյ Տիբերիսի Յա-
նիկուլոն լեռան ստորոտը, (այն տեղերն ուր
այսօր կը գտնուին Ս. Կալիստոսի և Կեկելի-
այի և այլ եկեղեցիներն) և զորս Որատիոս
ծաղրելով «կրճատ, curti»՝ կ'ը կոչէր, Թը-
փատուածները: Հրէից գաղութն ստուարա-
ցաւ Տիտոսի բերած գերիներով, որոց մէջ
կային Երուսաղէմի քրիստոնեայ իրէաներն,
որոնք իրենց հետ բերին բոլոր Սուրբ քաղաքի
և տնօրինական տեղերու և մարդկանց յի-
շատակները: Բայց ի Տրայանոսի անցողա-
կան հալածանքէն, Ալքրիանոսի և Անտոնինոս
Պիոսի և այլոց ժամանակ երկար տարիներ
խաղաղութիւն և ազատութիւն վայելեցին
քրիստոնեայք և լցին արևելեան գաւառներն:
Ասորիքէն եղած կայսերք դիւրացեցին Ի-
սուլիոյ քրիստոնէից կեանքը, բայց դժբախ-
տաբար զգալի հետք մը թողած չեն. Հռոմի
միջի քրիստոնէից համար կ'ըսուի թէ գեա-
նագաղմաճներու մէջ կ'ապրէին Հռոմ քա-
ղաքի համար օրէնքը իւր զարմանքն և
զարտուղութիւններն ունէր: Երբակոյտն
սաստիկ վրէժխնդիր Հռոմի պաշտօնական
կրօնքին, որ Հիմն կը կազմէ իրենց կառա-

վարութեան, աւելորդապաշտոնքիս կամ ան-
կրօնութիւն համարելով բոլոր միւս ազգե-
րու կրօնքն և կրօնական ծիսակատարու-
թիւնք, ինչպէս ասացինք, խստիւ արգելած
էր որ և ձեռն կամ դիմակի տակ, օտար
աստուածութիւն կամ պաշտամունք մուծա-
նել Պոմբիոյ այսինքն սրբազան պարսպէն
ներս: Ուստի Կղզոցիս ժամանակ հրէու-
թիւնն՝ որ մինչև արքունիքի մէջ սպրդեր
մտեր էր, ծերակոյտի բողոքի վրայ, խառն
քրիստոնէից հետ, ոչ միայն Հռոմէն և ա-
րուարձաններէն, այլ և բոլոր Իտա-
լիայէն աքսորուեցան: Յորչափ հեթանոս
Հռոմն, Կապիտոլինի բարձունքէն պատ-
գամներ կ'արձակէր աշխարհի, քաղաքի
քրիստոնեայք քնիկք կամ եկտրք, չկա-
րողացան պաշտօնական ինքնութիւն մը կազ-
մել և ունենալ իրենց առանձին եկեղեցիս ոչ
քաղաքի մէջ և ոչ պարսպէն դուրս, ուր վեր-
ջերս՝ 1916ին, յանկարծ գետնի տակ եօթը
մետր՝ խորութեամբ՝ գետնափոր տաճար մը
ի յայտ եկաւ, զոր Տաւար խորհրդոց (Tem-
pio dei misteri) կոչեցին: Դա պատկանում
է արգիլուած կրօնքների մէկին, որոնք գաղ-
տնածածուկ եկամուտներ, այսինքն հետևող-
ներ ունէին հռոմայեցիներէն. այդ տաճարի
մուտքը գոգ մի հազարամետր հեռուէն կը
սկսէր գետնափոր ուղիով, որ անհետ էր զըր-
սեցիներու համար՝ ծածկուած ծառերի պու-
րակի մէջ: Բայց Բ. և աւելի Գ. դարու քրիս-
տոնեայք չեն յալողած յար և նման մի տա-
ճար կազմելու իրենց պաշտամունք համար,
և ստիպուած եղած են ապաւինիլ նեղ նեղ,
ցած և խոնաւ փապուղիներու մէջ, որ այսօր
գետնազամբաններ կը կոչուին, և ըստ Հ.
Տակկի Վէնզուրիի Յ. Ընկ. «Կը կազմեն
քրիստոնեայ և կաթոլիկ Հռոմի փառքը»:
Դա մի օր Ս. Մարիամ դէի Մոնտի եկե-
ղեցւոյ մէջ քարոզում էր. «Հնո առաջին
դարուն իրենց դրաւ քրիստոնէութիւնն, հոն
Պետրոս Առաքեալ քարոզեց... Երեք դար
Հռոմի Ս. Եկեղեցին ապրեցաւ ստորեր-
կրեայ դամբաններու մէջ, ոսկից եւալ յաղ-
թական երբ Մեծն Կոստանդինոս Միանոն
կոնդակով շնորհեց աշխարհի կրօնքի ազա-
տութիւնը: Որով Արևմուտք շորորոք դարէն
առաջ փնտռել քրիստոնէական ճարտարա-
պետութեան յուշարձաններ աւելորդ աշխա-
տութիւն է. և ստիպուած ենք դարձնալ
Արևելքի մէջ փնտռել, ուր ինչպէս տեսանք,
նոյն իսկ ի կենդանութեան Առաքելոց կազ-

1. Դախ տունց հետ ծանօթացաւ Պոլոնոս, սաւլին
կապանքի ժամանակ:

2. Զհալուած այլևս եօթը մետր լիցք հողը, զոր

խաւ. Տերութիւնը անէր է երկաթուղիի շինութեան
համար:

մուտն էին ժողովարաններ վերնատներու մէջ և աստեղն եկեղեցիներ, որոնք անհատներու տներու մէջ յարմարացուած տաճարներ (aula) էին: Քրիստոնեայք Ա. և Բ դարուն, խիստ զգուշաւոր և դադարեցողութեամբ կը պաշտէին իրենց կրօնքը, բայց երբ Հեթանոսաց կանկածներն աւելցան և իբրեւ անիրաւ և խարդախ մի հասարակութիւն ամբաստանուեցան, այն ատեն երեւան եկան հռչակաւոր Ջատագովները. ասոնցմէ առաջին Ս. Յուսէնոսի, Անտոնիոս Պիոսի և Մարկոս Աւրելիոսի տուած պաշտպանութեան մէջ, կէս պաշտօնական ձև կ'առնէ թրիստոնեական հասարակութիւնն, և յայտնի կը լինին անոնց ժողովարաններն կամ եկեղեցիները: Իսկ Գ. դարու երկրորդ կիսուն թրիստոնեայք տիրապետող դիրք մը կը ստանան և բարձրագոյն պաշտօնէութեան գլուխ կ'անցնին, այնուհետև առանձնական տնե-

րուց ելլելով Եկեղեցին արեւի տակ կը փայլի պայծառ շինութիւններով: Ի նկատի առնելով որ ինչպէս Հեթանոսաց կրօնքն աստեղի և խորշիկի էր քրիստոնէից, այսպէս նաև անոնց կողմ տաճարներն, մեհեաններն, բազիլիկներն և շիրմներն՝ որոց տակ կային ընդարձակ գետնադամբաններ: Գիտէին Առաքելոյ պատուէրը. «Եւ մի լինիք լծակիցք անհաւատից... զի՛նչ նմանութիւն է տաճարի Աստուծոյ (ընդ) մեհեանաց»... Ուստի թրիստոնեայք տարբեր ոճի հետեւած պիտի լինին շէնքն յարմարցնելու իրենց կրօնքի պաշտաման: Եւ որովհետև Հեթանոս հասարակական շինութեան մէջ միայն Բազիլիկաներն էին մատչելի իրենց՝ առանց խտրութեան կամ լծակից՝ լինելու անհաւատից, նոքա այս ձևը պիտի ընտրեն, ինչպէս պիտի տեսնէք, Տիգրան Եկեղեցական ձԱՐՏԱՄԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ:

(Շարայաբերի)

Հ. Գ. ՆԱԶԱԳԵՏԵԱՆ

ՎՈՒԼԿԱՏԱՅԻ ԾՆՆԴՈՑ ԳԻՐՔԸ

Ս. ԳՐՈՑ ԶԱՆՁԱՌՈՒՄԻ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏ

Vulgataի վրայ դեռ նոր կատարուած պատկանելի և համբերատար երկասիրութիւնը ընթերցողին պարզելն առաջ, լաւ պիտի ըլլայ պատմական փորձիկ ակնարկ մը տալ Vulgataի թարգմանութեան շուրջ, պայծառ կերպով տեսնելու նպատակը՝ որուն կը դիմէ Ս. Գրոց Յանձնախումբը:

Տեսնեհինգ դար առաջ Ս. Հերոնիմոս, Բեթղեմէի անապատի առիւծը, քաջուած Պաղեստինի գեղաստիւլ և ընդարձակ դաշտերու մէջ, հեռու քաղաքներու ժխորէն ու կեանքի զբաղանքներէն՝ միայնութեան խաղաղ ու լռին ծոցին մէջ կը թաղուէր աստուածագիծ տառեւրու պատգամներուն մէջ, բայց եկեղեցւոյ քաջամարտիկ խաղեանին խիզախ հոգւոյն անբնական էր այդ խաղաղութիւնը. ինչ որ կը սիրէր այդ հսկան՝ պատերազմն էր, երբ հրճուանքով կը տեսնէր իւր կողմի գրչի զօրութեան տակ խորտակուած

մոլորութեան մը ցիրուցան բեկորները, և մարդկային բնութեան անպարտելի կարծուած արգելքները կը տարածուէին իւր ոտքերուն առջև. և եթէ այդ երկուքն ևս խոստովանէին իրենց պարտութիւնը և համարձակէին ելլելու ընդառաջ՝ նա նման հին հերոսներու՝ ինքնին կը ստեղծէր դժուարութիւններ, ինքն իսկ կը զրգուէր և կը յարուցանէր նոր թշնամիներ՝ ուղղմի նոր դաշտ մը յարդարելով:

Տեսնելով նա այն տարբերութիւնները որ լատին զանազան եկեղեցեաց գործածած Ս. Գրոց մէջ կային և հերքելու համար հրէից այն խժբիծ առարկութիւնը թէ քրիստոնեայք մէջբերութիւններ կ'ընեն Ս. Գրքէն առանց հասկնալու անոնց բուն իմաստը որ

1. Այսպէս են Ապեան ճանապարհի հոգևաւոր ու ծառայող շիրմիկները, կառուցուած Հռոմի մեծամեծներու կողմէ:

2. Բ. Կոր. Գ. 14: